

David PAPAJÍK, *Jan Čapek ze Sán. Jezdec na konec světa. Vojevůdce, kondotiér a zbohatlík 15. století, Veduta, České Budějovice 2011* (= Osobnosti českých a moravských dějin 10)

364 s., ISBN 978-80-86829-63-0

Mezi všeobecně známými aktéry husitské revoluce dnes najdeme jen málo osobností, jimž by se v minulosti nedostalo pozornosti formou biografie nebo alespoň dílčího monografického zpracování. Jednou z takových postav byl až donedávna sirotčí hejtman Jan Čapek ze Sán. Odborná literatura mu povětšinou přisuzovala zápornou roli a jeho jméno bylo spojováno se stigmatem „lipanského zrádce“. Podle autora anotované publikace se právě Čapkova domnělá zrada tábořských a sirotčích polních vojsk v bitvě u Lipan stala hlavním důvodem, proč se ocitl na okraji zájmu dosavadního bádání. Druhým důvodem, proč Janu Čapkovi doposud nikdo nevěnoval detailní pozornost, spatřuje Papajík v jeho rozsáhlém, a tudíž badatelsky obtížně zpracovatelném akčním rádiu, který obsáhl téměř celou střední Evropu (Čechy, Moravu, slezská knížectví, Horní a Dolní Lužici, rakouské země, německé oblasti říše, Polsko a Uhry).

Počátky životní dráhy významného husitského hejtmána a politika jsou, podobně jako u většiny „bezejmenných“ drobných zemanů, kterým husitská revoluce umožnila obrovský vzestup, v pramenech doloženy pouze torzovitě. Jeho ztotožnění s příslušníky zemanů z Kopidlna, případně knězem Janem Čapkem, provází sice autor patřičnou skepsí, o vlastní doložitelnosti tohoto typu hypotéz však lze vyslovit vážné pochybnosti. Poprvé je Jan Čapek ze Sán jistě zmíněn v písemných pramenech až v roce 1427 jako velitel části husitských vojenských sil v bitvě u Náchoda. O čtyři roky později již v hodnosti vrchního velitele sirotčích oddílů pronikl do Horních Uher. V průběhu necelých čtyř let kariéra více než pozoruhodná, nicméně v husitských Čechách ne ojedinělá. Z titulu vrchního velitele jednoho z nejmocnějších husitských svazů soudobého česko-moravského prostoru se přirozeně podílel na většině politických vyjednávání a vojenských kampaních, tudíž rozmezí let 1431 až 1434 lze považovat v souladu s autorem za vrchol Čapkovy politické kariéry.

Roku 1433 se Jan Čapek vydal na známou výpravu proti řádu německých rytířů v zoldu polského krále Vladislava Jagellonského. Přesto-

že z vojensko-politického hlediska nelze tažení považovat za příliš úspěšné, pro Čapka znamenalo zvýšení vážnosti jeho postavení v rámci husitských Čech, stejně jako značné finanční obohacení. V návaznosti na závěry starších studií Otakara Frankenbergera a Petra Čorneje se autor přiklání k názoru, že Jan Čapek ze Sán nezradil tábořské a sirotčí vojsko v bitvě u Lipan. O jeho zradě se totiž ani v náznaku nezmiňuje žádné ze soudobých svědectví. Jako zrádce jej poprvé označuje až roku 1470 Pavel Židek ve svém díle *Spravovna*. Jan Čapek se stejně jako Ondřej Keřský podle Papajíka spíše zachoval jako chladně uvažující vojenští profesionálové, kteří po zjištění a bezradčejnosti situace bojiště opustili. Nicméně z vojenského hlediska jak autorem, tak některými dalšími historiky obhajovaný krok ještě nemusel znamenat, že byl srozumitelný také prostým bojovníkům, jimž se podobná příležitost opustit krvavou lipanskou řez nenaskytla. Ti, kteří bitvu přežili, zřejmě později šířili zprávu o zradě sirotčího hejtmána, již později zachytila i jedna z relací Starých letopisů českých. Útěk z předem ztracené bitvy, z dnešního hlediska logický a Papajíkem obhajovaný vojenský krok, se optikou přeživších tábořských a sirotčích lipanských bojovníků musel nutně jevit jako zrada.

V polipanské době se Jan Čapek stáhl do pozadí veřejného dění a soustředil se na budování velké majetkové domény v severních Čechách. Později si za nové hlavní sídlo vybral hrad Hukvaldy, který se stal centrem jeho rozlehlého severomoravského panství. Vojensky se angažoval jak v bojích o českou korunu roku 1438, tak jako kondotiér ve službách polského krále Vladislava III. V této době se snad zúčastnil také protitureckého tažení. Za zmíněné služby obdržel od Vladislava III. několik majetků, mezi nimi i několik hradů v Horních Uhrách. Jan Čapek zemřel někdy v rozmezí let 1452 až 1453. Dědičkou veškerého majetku se stala jeho jediná dcera Žofie se svým mužem Janem Talafúsem z Ostrova.

Knihu uzavírají kapitoly věnované osobnosti Jana Čapka a jeho „druhému životu“ ve výtvarném umění a beletrii, kdy se mu největší pozornosti dostalo v souvislosti s jeho domnělou zradou v lipanském střetu. Až na občasná kladná hodnocení jeho výpravy k Baltu vystupuje Čapek v těchto dílech jako ničemný protiklad ostatních pozitivně charakterizovaných hlavních aktérů husitských bouří. S ohledem na Čapkův akční rádius je škoda, že se autor nepokusil zpracovat dostupná data do itineráře, v němž by lépe vynikla jeho neobyčejná mobilita.

Jelikož součástí textu je také poznámkový aparát, lze předpokládat, že kniha je určena ne-

jen laickým zájemcům, ale i odborné veřejnosti. Pochybnosti proto vyvolává vymezení tématu, kdy Papajík v úvodu poznamenává, že se chce věnovat pouze postavě Jana Čapka ze Sán bez exkurzů do doby, v níž žil, což se podle autorových slov stalo „módní“ a „chválenou“ záležitostí. Do jisté míry je autorův postoj oprávněný, neboť exkurzy do celozemského dění či jiné obecnější výklady často odvádějí od hlavní linie příběhu, a jsou tak spíše balastem než přínosem. Určitý kontext je ovšem potřeba vykreslit, neboť drobní zemané v předhusitském období nežili ve „vzduchoprázdnu“. Jejich život probíhal na základě soudobých standardů podmíněných společenským postavením, velikostí majetku, individuálními schopnostmi, kontakty s okolními příslušníky šlechty, královských či poddanských měst nebo představiteli církevních institucí. Vzhledem ke zvolené koncepci autor rezignoval na některé otázky související s počátky životní dráhy pozdějšího sirotčího hejtmana. Až na drobné výjimky upustil od pokusu rozkrýt místní sociální síť v širším okolí Sán, o jejichž významu však nemusíme pochybovat. Právě tento přístup by možná umožnil lépe pochopit, proč se v daném regionu příslušník nižší šlechty, jakým byl i Jan Čapek ze Sán, dokázal povznést nad okolní „průměr“ a posléze se prosadit na celozemské úrovni. Zasazení osudů sledované osoby nejenom do širších dobových souvislostí, ale i důkladný rozbor dané společenské skupiny ve zkoumaném regionu tak stále neztrácí své opodstatnění. Zároveň dovoluje zodpovědět otázky, o nichž dochované prameny bezprostředně nevypovídají, například jaký byl jeho podíl na formování sirotčího bratrstva. Nástupnictví na post vrchního velení sirotčích vojsk přece nebylo předem dané. Uvnitř skupiny sirotčích hejtmanů jistě panovala vzájemná řevnivost a projevovalo se zde množství lokálních osobnostních, mocenských, konfesionálních nebo politických zájmů. Pokud chceme správně pochopit Čapkovu roli vrchního sirotčího hejtmana, nestačí sledovat pouze jeho osobu bez přihlídnutí k osudům a životním strategiím ostatních velitelů.

K již vysloveným výhradám lze připojit poznámku, že pozitivistické shromažďování všech dostupných informací o dané historické osobnosti v podobě, jak se s prvními životopisy husitských velitelů setkáváme již na konci 19. století, nelze vždy považovat za přínosné. Takto koncipované nové biografie mohou dílčím způsobem zpřesnit naše dosavadní vědomosti, případně nabídnout podněty k dalšímu výzkumu, nicméně bádání ohledně vývoje nižší šlechty a její sociální mobility v předhusitském a husitském období

příliš neposouvají. Pouze verifikují dosavadní známé skutečnosti. Obrovské kariérní vzestupy některých příslušníků nižší šlechty, mezi které vedle Jana Čapka ze Sán patřili Diviš Bořek z Miletínka, Jan ze Smřic, Jan Smil z Křemže, Jakoubek z Vřesovic či Mikuláš Trčka z Lípy, abychom jmenovali alespoň ty nejvýznamnější, jsou již několik desetiletí známy. Existuje množství shodných znaků vzestupu jednotlivých osobností – vojenská služba, zábor rozsáhlých majetků povětšinou předhusitských církevních institucí a s tím související velký společenský a mocensko-politický vzestup. Za mnohem přínosnější než vrstvení monografických popisů jednotlivých osobností lze považovat tázání po pochopení základních mechanismů těchto kariérních vzestupů nebo vysvětlení jejich příčin pod vlivem různých společenských, hospodářských nebo politických procesů.

MARTIN MUSÍLEK

Martin ŠANDERA, *Hynce Ptáček z Pirkštejna. Opomíjený vítěz husitské revoluce*, Vyšehrad, Praha 2011

196 s., ISBN 978-80-7429-132-6

Hynce Ptáček z Pirkštejna je v obecném historickém povědomí zapsán jako čelný představitel východočeských landfrýdů, spolutvůrce díla, které dokončil až jeho „chránělec“ Jiří z Poděbrad. Stereotypní zkratky putující napříč beletrií i díly historiků přitom čerpají i z dobových svědectví o panu Ptáčkovi jako muži menší zavalité postavy, přitom však obratném diplomatovi, který se tak dostává nejen do politické, ale i vizuální opozice vůči kulhavému rožmberskému pánovi. V knize Martina Šandery dostávají značný prostor oba zmínění protagonisté. Postavy stojící v době husitských bojů spíše v pozadí, byť každá z jiných příčin, jejichž rozhodující úloha je však spojena s dobou po smrti Zikmunda Lucemburského, resp. ještě spíše s obdobím bezkráloví po smrti jeho zetě Albrechta Habsburského. V některých pasážích předložené monografie se tak autor odpoutává od líčení osudů samotného Hynce Ptáčka a blíží se pokusu (být bohužel jen v náznacích realizované) o dvojportrét dvou vůdčích osobností království. Je třeba říci, že Šandera neusiloval o představení dvojportrétu předáka kališnické a katolické strany. Většinu textu Ptáčkovy biografie se pohybuje ve „svých“ východních Čechách, využívá předchozích výzkumů zdejší šlechty a jejich rodinných vazeb